

Gilbert Durand

LA IMAGINACIÓ
SIMBÒLICA

Pròleg i traducció del francès

ADRIÀ PUJOL CRUELLS

FRAGMENTA EDITORIAL

Títol original *L'imagination symbolique*

Publicat per FRAGMENTA EDITORIAL
Plaça del Nord, 4
08024 Barcelona
www.fragmenta.cat
fragmenta@fragmenta.cat

Collecció BIBLIOTECA DE PENSAMENT
CONTEMPORANI, 6

Director de la collecció JOAN-CARLES MÈLICH

Primera edició JUNY DEL 2023

Direcció editorial IGNASI MORETA
Producció editorial MARIA CALLÍS
Assistents de producció MAR RODA, BERTA ANDREU
Compaginació LAURA CONDE
Disseny de la coberta MARIA CALLÍS, FRANCESC MORETA
Fotografia de la coberta BLANCA PICANY

Impressió i relligat ROMANYÀ VALLS, S. A.

© 1966, 2015 PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE /
HUMENSIS
pel text

© 2023 ADRIÀ PUJOL CRUELLS
pel pròleg i per la traducció del francès

© 2023 FRAGMENTA EDITORIAL, S. L. U.
per aquesta edició

Dipòsit legal B. 10.684-2023
ISBN 978-84-17796-86-0

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Amb la col·laboració del Departament
de Cultura de la Generalitat de Catalunya

RESERVATS TOTS ELS DRETS

ÍNDEX

Pròleg. La imaginació segrestada, ADRIÀ PUJOL CRUELLES 7

LA IMAGINACIÓ SIMBÒLICA

Introducció. El vocabulari del simbolisme 19

I La victòria dels iconoclastes o el revers del positivisme 33
Cartesianisme i cientisme. Conceptualisme aristotèlic i ockhamisme. Dogmatisme religiós i clericalisme.

II Les hermenèutiques reductives 55
La psicoanàlisi de Freud. El funcionalisme de George Dumézil. L'estructuralisme de Claude Lévi-Strauss.

III Les hermenèutiques instauratives 75
Kant i el criticisme d'Ernst Cassirer. L'arquetipologia de Jung. Gaston Bachelard i la fenomenologia poètica. Cosmologia, psicologia, teofania poètiques...

IV Els nivells del sentit i la convergència de les hermenèutiques 99
L'antropologia de l'imaginari i la dialèctica dels símbols. Els nivells de formació del simbolisme. Paul Ricœur i la coherència de les hermenèutiques.

V *Conclusió. Les funcions de la imaginació simbòlica* 129
La funció simbòlica: l'eufemisme. La funció psicosocial: realització simbòlica i reequilibri social. La funció humanista: l'ecumenisme del símbol. La funció teofànica: la Gran Obra dialèctica.

Bibliografia sumària 147

PRÒLEG

LA IMAGINACIÓ SEGRESTADA

Adrià Pujol Cruells

S'HA PRODUÏT LA PRIMERA GUSPIRA del pensament. L'ésser humà es desperta. Fa una estona no hi era. Ara hi és. De seguida observa i percep, comença a comparar el que veu i sent, formula les primeres analogies, té els primers calfreds transcendents i aviat, no ho pot evitar, es pregunta com ha arribat aquí, d'on ve, què li ofereix el destí, qui ha dissenyat l'obra i per què li ha concedit el paper principal. Aquestes idees, però, tenen una envergadura tan abassegadora que l'ésser humà, per economitzar, i perquè no té més remei, les ensella i les cavalca servint-se de símbols. Durant aquesta època tan reculada, l'única manera d'encarar els misteris del món és imaginant-ne els relleus i l'essència. En aquest sentit, la imaginació simbòlica funciona com un laboratori mental on podem especejar i analitzar el desconegut. Tot i el perill de quedar-se en el pur terreny de la il·lusió, fer-se una imatge mental del que ens envolta, simbolitzar el món, és el primer pas per entendre'n el funcionament.

Anomenant, confrontant, projectant, enllà de la parsimònia amb què va esdevenir-se el procés de simbolització, la humanitat va arribar a tenir una composició plausible del

cosmos. A còpia de manjar paraules i d'inflar imatges primordials, els mites van ser el vestit a mida que necessitava el pensament per combatre l'angoixa de l'imprevist, el neguit davant les incongruències de l'univers, el problema de sentir-se un ésser únic, estrany i especial, sol, enmig de la immensitat, i la necessitat, l'imperatiu de perpetuar-se.

Les imatges i el llenguatge, els símbols —vet aquí les eines mentals amb què comptem de fàbrica—, ens van predisposar a la percepció de la sacralitat mundana. Tot significava i a més a més ho feia en diverses direccions —no sempre terrenals. Som caixes vives de ressonància. L'enfora i el desconegut fan eco dins nostre. Si bé la primera capa, la pell del món, se'ns presenta indefugible als cinc sentits —el foc crema i l'aigua mulla, els ocells canten, la ruda put, la mel és llefiscosa i dolça, i la sang, vermella—, un sisè sentit ens insinua que darrere de tot plegat hi ha alguna cosa més, un marro de misteri i de transcendència: d'aquest sisè sentit se'n pot dir la imaginació simbòlica.

Condemna fatal, l'ésser humà progressa o s'ofega en una dualitat permanent. Mitjançant el pensament directe (fàctic, racional) comprova que un consemblant s'ha mort, però serà a partir del pensament indirecte (esotèric, simbòlic) que es demanarà què és la mort, què hi ha després, qui o què va decidir donar-li credencials, per què arriba a tot-hom. Aquesta dualitat amara, es presenta cada dos per tres i en tota situació. La prova *versus* la incògnita, la realitat contra la idea, la raó contrastant l'instint, a una banda hi tenim la burocràcia, els diccionaris, les jerarquies, l'enteresa mental, la ciència i la predictibilitat, i a l'altra hi ballen les epifanies, neurosis i sorpreses, quimeres i fantasies, allegories, somnis, la transcendència.

Atrapat entre dos estats o pols —el règim diürn i el règim nocturn—, l'ésser humà de dia es comporta, obeeix, aprèn i contribueix a l'equilibri social i cultural, i de nit somieja, somia, apaga la torre de control i amb el cap xarbotat d'imatges raja, modifica endimoniadament la realitat gràcies als símbols. Tots dos règims són essencials per trobar sentit a l'existència, però si hom s'installa només en el règim diürn el món s'asseca i es converteix en el simple escenari on tard o d'hora ens haurem de morir, o viceversa, si hom s'abandona del tot al règim nocturn el sentit figurat se'l menja de viu en viu, se l'endú pels camins de la bogeria i, sense cap amarra, converteix l'ésser humà en una desvalguda criatura a la deriva.

El símbol serveix per aglutinar tots dos pols. El diürn, en què un colom és un animal, i el nocturn, en què el colom és, segons la psique de l'individu, la imatge de la pau o de qualsevol altra cosa. De fet, el mot *símbol* deriva del llatí *symbōlum*, i aquest del grec σύμβολον (*símbolon*), que vol dir 'ajuntar amb'. Un cop estipulat, el símbol fa emergir altres realitats sense que en desaparegui la principal. Per això acostuma a ser polisèmic, ambivalent, perquè per defecte és connotat, vibra amb multitud de matisos afectius, culturals, polítics, etc. Agafem el foc. La seva manifestació original neix del ventre de la realitat, el copsem amb els sentits, d'entrada potser el temem, però un bon dia l'arribem a dominar, escalfa, il·lumina, cou, forja i estova, espanta les bèsties i derrota els enemics. Ara bé, per explicar-nos el foc només el podem fer arrelar entre records i relats, i els records i els relats són representacions amb sobrecàrrega simbòlica. Per tant, quan l'evoquem, quan l'omplim de significat, el foc ja s'ha convertit en un producte poètic: simbolitza el poder, la fúria

dels déus, la passió dels amants, la llum que tan aviat serveix per engendrar les ombres de la caverna com per esvair-les, i nodreix la bola ígnia que cada dia —és un desig— surt del costat de llevant.

El símbol afegeix una plusvàlua de sentit que no passa pels canals habituals del raciocini, verbigràcia els canals de la percepció i la manipulació directes. El símbol nia en l'eternitat, perquè és un acte de redundància, una (re)presentació, una operació imaginària que agafa en una imatge, en constant pervivència per damunt dels éssers humans. D'aquí ve que les imatges simbòliques ens prodiguin epifànies inescotables. Fabriquem sentit, sentim que alguna cosa es remou dins nostre si, passat el temps, retornem a un indret determinat, l'escola, la casa, el poble on vam néixer; ens sentim del gènere dels elegits cada vegada que aquella cançó ens transporta boira enllà del present, quan un quadre o una vella fotografia ens produeixen esgarriances, vertigen temporal, sensació de gravetat, de magnitud, rellevància; les ruïnes i els cementiris ens inoculen la impressió d'un gran destí comú; i si l'hem de posar en paraules, tota aquesta transcendència, no tenim més sortida que servir-nos d'un llenguatge poetescent —la funció poètica del llenguatge és la més simbolitzadora de totes.

L'assaig de Gilbert Durand que teniu a les mans aborda la imaginació simbòlica i en fa una petita arqueologia a partir de diverses escoles i tradicions de pensament. En paral·lel, desgrana els atacs successius que l'han anat relegant a un paper residual en les nostres societats actuals. Superades, en teoria, la fase teològica o fetitxista (les coses s'entenien per la voluntat de déus concrets) i la fase metafísica o abstracta (les coses s'entenien per abstracció, de vegades sobrenatural),

avui ens trobem en la fase científica o positivista: ara les coses tenen causes i efectes que coneixem. Contra el pensament indirecte, figurat i transcendent, contra la comprensió epifànica, la ciència ha contribuït a l'extinció del símbol, l'ha excomunicat o, més ben dit, amb prou feines l'ha deixat moribund al regne de l'art, de la religió i de la teràpia. Tanmateix, Gilbert Durand vol recordar-nos que no podem, tot i que faci més de deu segles que ens hi escarrassem, no podem prescindir d'aquesta meitat nostra, tan nostra i nocturna com la meitat diürna i social.

L'evolució del pensament occidental és la història d'una domesticació i d'un bandejament. Durant mil·lennis la humanitat ha fet servir la imaginació simbòlica per conviure amb els misteris del món i per integrar-los en mites, en rituals que tant se val si repercutien en el riu de la realitat, perquè en el fons servien per fer-la més passadora i prou. En un estat d'ebullició permanent, una gran quantitat d'imatges arquetípiques brollaven de l'inconscient i s'incrustaven en la consciència amb un cert aire sagrat. Un cop posades aquestes imatges en la solfa del mite, la Creació agafava un sentit especial, significava, donava permís de comprensió. Lentament, els secrets de la natura, de l'univers, la inconveniència de la mort i l'existència del mal, la temible contingència, es van anar revestint de símbols en defensa pròpia. Com que som éssers sublunars i finits que disposen d'una petita quantitat de temps i d'espai, necessitem representacions que omplin els buits que ens precedeixen i que ens ultrapassen, i que tapin el buit diari que implica no acabar de saber mai res. Sense imatges, epifanies i revelacions, sense una teranyina simbòlica, caiem en el no-res del present, en la por de l'immediat atzarós. La imaginació simbòlica ens ha conformat,

